

Examen VWO

2013

tijdvak 2
woensdag 19 juni
13.30 - 16.30 uur

maatschappijwetenschappen

Bij dit examen hoort een bijlage.

Het examen bestaat uit 28 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 73 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen gevraagd worden en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 Kolencentrale Eemshaven

Bij deze opgave horen de teksten 1 tot en met 3 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Deze opgave gaat over de besluitvorming rond de kolencentrale in de Eemshaven.

De energiemaatschappij Essent en het moederbedrijf RWE¹⁾ kregen in 2008 een vergunning om een op kolen gestookte elektriciteitscentrale te bouwen in de Groningse Eemshaven aan de Waddenzee. Die vergunning was verleend door het toenmalige ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, samen met Gedeputeerde Staten (GS) van Friesland en Groningen.

Een aantal natuur- en milieuorganisaties vond dat de gevolgen voor de natuur in het Groningse waddengebied niet goed waren onderzocht toen de vergunning werd verleend, en stapte daarom naar de Raad van State. Die deed in augustus 2011 uitspraak en gaf de organisaties op dat punt gelijk; de vergunning werd vernietigd.

noot 1 RWE, tot 1990 Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk geheten, is een internationaal energieconcern. Bron: <http://www.rwe.com/web/cms/nl/582244/>.

De politieke besluitvorming kan worden beschreven met behulp van het systeemmodel.

- 2p   **1** Van welke fase in de politieke besluitvorming is volgens het systeemmodel sprake op het moment dat natuur- en milieuorganisaties bezwaar maakten? Licht je antwoord toe.

De vergunning werd in 2008 verleend op grond van de Natuurbeschermingswet (Nb-wet). Die Nb-wet bepaalt dat voor werkzaamheden in beschermde gebieden een vergunning moet worden aangevraagd als die werkzaamheden schadelijk zijn voor de leefomgeving. Het waddengebied bij de Eemshaven is een dergelijk beschermd gebied. Tekst 1 gaat over de Natuurbeschermingswet. De procedure rond het verlenen van een Nb-wetvergunning aan RWE en Essent laat zien dat er in Nederland sprake is van een gedecentraliseerde eenheidsstaat.

- 2p   **2** Leg zowel het begrip ‘gedecentraliseerd’ als het begrip ‘eenheidsstaat’ uit en koppel een passend citaat uit tekst 1 aan elk begrip.

RWE en Essent dienden na de uitspraak van de Raad van State een verzoek in bij de provincies Groningen en Friesland om de bouw voort te mogen zetten zonder de vereiste vergunning. Milieuorganisaties, zoals de Vereniging Zuivere Energie, probeerden de provinciebesturen er juist van te overtuigen dat de kolencentrale er definitief niet moest komen.

De politieke participatie van pressiegroepen wordt gelegitimeerd door een aantal grondrechten, zoals het recht op vrijheid van meningsuiting.

Lees tekst 2.

- 2p   **3**   Van welke twee andere grondrechten maakte de Vereniging Zuivere Energie gebruik? Geef per grondrecht aan waaruit blijkt dat de vereniging van dit recht gebruikmaakte.

Al voor de uitspraak van de Raad van State had een aantal milieuorganisaties en bedrijven een zogeheten E-pact ondertekend. Tekst 3 gaat over dit E-pact.

Aanhangers van verschillende politieke ideologieën zullen zich in elementen van het E-pact kunnen vinden.

- 3p   **4**   Geef van confessionarisme, ecologisme en liberalisme elk een relevant uitgangspunt dat te herkennen is in tekst 3. Leg je antwoord uit aan de hand van een gegeven uit de tekst.

- 2p   **5**   Leg uit dat het E-pact en de manier waarop het tot stand is gekomen passen bij de Nederlandse politieke cultuur.

Er zijn verschillende visies op de machtsverdeling in een democratie. De besluitvorming over de kolencentrale is te interpreteren met zowel de theorie van de representatiedemocratie als de pluralistische visie op democratie.

- 4p   **6**   Leg uit dat beide theorieën te herkennen zijn in het besluitvormingsproces zoals beschreven in tekst 2 en tekst 3. Geef eerst een beschrijving van elke theorie.

Opgave 2 Onderzoek naar berichtgeving over het rookverbod

Bij deze opgave horen tekst 4 en tabel 1 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Op 1 juli 2008 werd in Nederland het rookverbod in de horeca ingevoerd. Onderzoek onder rokers heeft uitgewezen dat in Nederland het rookverbod in cafés en restaurants slecht wordt nageleefd, zeker vergeleken met andere Europese landen. “Uit een studie naar de invloed van de berichtgeving over roken rond de invoering van rookverboden in de Verenigde Staten bleek dat de krantenberichtgeving samenhang met de mening van krantenlezers over het rookverbod (...). Ook in Nederland bleek de krantenberichtgeving over het rookverbod in de horeca samen te hangen met het draagvlak voor het rookverbod.”¹⁾

In tekst 4 staan enige resultaten die de onderzoekers hebben gevonden over de berichtgeving in Nederland. Ook staat in tekst 4 een verantwoording van de onderzoekers over de opzet van hun onderzoek.

noot 1 bron: Nagelhout, G.E., Van den Putte, B., De Vries, H., & Willemsen, M.C. (2011). Krantenberichtgeving over het rookverbod in de horeca. Een inhoudsanalyse. Tijdschrift voor Communicatiewetenschap, afl. 3, p. 5.

Lees de regels 1 tot en met 32 van tekst 4 en maak gebruik van tabel 1.

In de regels 16-20 van tekst 4 staan de namen van dagbladen die gekozen zijn voor de selectie van krantenartikelen over het rookverbod in de horeca.

Veronderstel dat de onderzoekers menen dat de gekozen dagbladen representatief zijn voor het totale aanbod van Nederlandse dagbladen.

2p 7 Geef daarvoor **twee** argumenten.

Maak in je argumentatie gebruik van het onderscheid tussen soorten dagbladen.

Maak gebruik van tekst 4.

Wetenschappelijk onderzoek moet onder andere voldoen aan de eis van betrouwbaarheid.

2p 8 Leg uit hoe de onderzoekers de betrouwbaarheid van hun onderzoek hebben geprobeerd te vergroten. Betrek in je antwoord de definitie van het begrip betrouwbaarheid bij het doen van wetenschappelijk onderzoek.

Opgave 3 De burger als rechter

Bij deze opgave horen tekst 5 en de tabellen 2 en 3 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Hoe behoren volgens het Nederlandse publiek veroordeelde plegers van misdrijven gestraft te worden? Dat is de centrale vraag in het onderzoeksrapport *De burger als rechter*. De reden om geïnteresseerd te zijn in die kwestie is dat regelmatig in politieke kringen en de media gesuggereerd wordt dat de Nederlandse strafrechters geheel andere en wel veel mildere straffen zouden opleggen dan het Nederlandse publiek zou willen. Of dat zo is, is volgens wetenschappers echter allerm minst een uitgemaakte zaak, en dat is in deze studie nader onderzocht. Daarom wordt ook nagegaan hoe de voorkeuren van burgers zich verhouden tot de rechterlijke praktijk. Met hun onderzoek willen de onderzoekers feiten aanleveren die uitspraken in het maatschappelijke debat kunnen ondersteunen, of juist ontkrachten.

bron: Ruiters, S., Tolsma, J., Hoon, M. de, Elffers, H., Laan, P. van der (2011, p. 73). De burger als rechter. Onderzoek naar geprefereerde sancties voor misdrijven in Nederland. Nederlands Studiecentrum Criminaliteit & Rechtshandhaving (NSCR), Radboud Universiteit Nijmegen, & WODC.

Of er sprake is van een kloof tussen enerzijds de straffen die burgers in bepaalde gevallen zouden opleggen en anderzijds de straffen van rechters, kan worden beantwoord met behulp van informatie uit dit onderzoek.

De auteurs geven aan wat het kabinet en het parlement en het Openbaar Ministerie zouden kunnen doen als men vindt dat die kloof verkleind dient te worden.

- 4p   **9**   Leg aan de hand van twee bevoegdheden van zowel het kabinet als het parlement uit wat elke actor zou kunnen doen om de eventuele kloof tussen burgers en rechters kleiner te maken.
- 2p   **10**   Leg uit wat het Openbaar Ministerie (OM) kan doen om de eventuele kloof tussen burgers en rechters kleiner te maken. Ga uit van twee bevoegdheden van het OM.

De onderzoekers leggen uit waarom het belangrijk is om te weten of de vonnissen van rechters op publieke steun kunnen rekenen: “Wanneer rechters systematisch anders beslissen dan het volk wil, zal vroeg of laat de rechterlijke macht zijn legitimiteit verliezen.” (*bron: het rapport De burger als rechter, p. 12.*)

- 2p   **11**   Betekent deze uitspraak dat
- a**   het gezag van de rechters vermindert?
  - b**   de macht van de rechters vermindert?
- Leg elk antwoord uit.

Het gevolg van onvoldoende steun van de bevolking voor rechterlijke beslissingen zou kunnen zijn dat bepaalde doelen van sancties minder makkelijk bereikt worden.

- 3p 12 Noem drie doelen van sancties die minder makkelijk zouden worden bereikt als burgers zich niet kunnen vinden in bepaalde vonnissen. Leg je antwoorden uit.

“... algemeen is men van mening dat de rechter niet in een vacuüm opereert”, zo valt te lezen in het rapport *De burger als rechter* (p. 12). De Raad voor de Rechtspraak, de organisatie die de belangen van rechters behartigt, vindt dat de rechtspraak in een spanningsveld opereert. Enerzijds moeten rechters uiting geven aan betrokkenheid bij de samenleving en anderzijds moeten ze voldoen aan de regels van het strafprocesrecht. (bron: *Visie op rechtspraak, Raad voor de rechtspraak (2010, p. 21)*)

- 2p 13 Leg uit met welk beginsel van de rechtsstaat de rechtspraak kan botsen indien rechters te veel betrokken zijn bij de samenleving.

De onderzoeksvraag van de onderzoekers luidt: Hoe behoren volgens het Nederlandse publiek veroordeelde plegers van misdrijven gestraft te worden? Om deze vraag te beantwoorden hebben de wetenschappers een steekproef getrokken uit de Nederlandse bevolking, bestaande uit 2164 personen tussen de 18 en 80 jaar. Van de geselecteerde respondenten hebben uiteindelijk 1071 personen deelgenomen aan het onderzoek. Dat betekent dat de non-respons 50,5 procent bedraagt. Met non-respons worden al die respondenten bedoeld die zijn geselecteerd voor de steekproef, maar die om uiteenlopende redenen (bijvoorbeeld geen zin, geen tijd of vergeten) niet deelnemen aan het onderzoek. Net zoals steekproeven select of aselect kunnen zijn getrokken, kan ook de non-respons select of aselect zijn.

- 2p 14 Leg uit wat een **selecte** non-responsgroep kan betekenen voor de bruikbaarheid van de onderzoeksresultaten.

Voordat de onderzoekers conclusies trekken over de verschillen in door burgers gewenste straffen en de straffen van rechters, kijken ze naar een aantal aspecten dat van invloed kan zijn op de door burgers gewenste straffen.

Zo vermoeden ze dat de gewenste strafrechtelijke sanctie samenhangt met het doel van sancties (strafdoel) waar respondenten de voorkeur aan geven. Voordat ze nagaan of die samenhang inderdaad bestaat, beschrijven ze drie richtingen in het denken over doelen van sancties. Die richtingen zijn de retributieleer, het utilitarisme en de herstelrechtbenadering. In tekst 5 staan deze drie richtingen kort beschreven.

Twee rechtvaardigingstheorieën over straffen zijn de absolute en de relatieve theorie.

- 2p 15 Welke van de drie richtingen in tekst 5 past het best bij de absolute theorie en welke bij de relatieve theorie? Leg elk antwoord uit.

Of de voorkeur van burgers voor een bepaald strafdoel inderdaad samenhangt met de mate waarin zij bepaalde sancties (strafmodaliteiten) geschikt achten, blijkt uit tabel 2.

Gebruik tabel 2.

Een '+' betekent een positieve correlatie tussen een strafdoel en sanctie (strafmodaliteit).

- 2p 16 a Leg uit wat wordt bedoeld met: er is een positieve correlatie tussen strafdoel 'resocialisatie' en sanctie 'werkstraf'.
b Leg uit waarom je deze correlatie mag verwachten.

Uit het onderzoek blijkt dat burgers de onvoorwaardelijke gevangenisstraf geschikter vinden voor meerderjarige daders, dan voor minderjarige daders.

Er zijn meerdere sociologische theorieën die het ontstaan van crimineel gedrag verklaren. Men zou met **twee** van deze theorieën kunnen beargumenteren dat de onvoorwaardelijke gevangenisstraf minder geschikt is voor minderjarige daders.

- 4p 17 Leg uit aan de hand van **twee** sociologische theorieën waarom de onvoorwaardelijke gevangenisstraf minder geschikt zou zijn voor minderjarige daders.

De onderzoekers hebben ook gekeken of de door Nederlandse burgers gewenste strafrechtelijke sancties (strafmodaliteit) samenhangen met hun politieke voorkeur. De resultaten staan in tabel 3. Hoe lager het cijfer in de tabel, des te vaker men de sanctie geschikt vindt.

De politieke stromingen hebben verschillende visies op (de aanpak van) criminaliteit.

- 2p 18 Past de sanctie die aanhangers van niet-confessionele 'rechtse' politieke partijen het vaakst zouden willen opleggen bij de visie op (de aanpak van) criminaliteit van deze partijen? Leg je antwoord uit en betrek daarbij gegevens uit tabel 3. Ga uit van twee politieke partijen.

Opgave 4 Oorlogsverslaggeving

Bij deze opgave horen de teksten 6 tot en met 8 en foto 1 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Deze opgave gaat over de veranderende rol van journalisten in oorlogssituaties. Na de berichtgeving over de oorlog in Vietnam in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw (zie tekst 6) mogen journalisten vaak alleen onder de hoede van het leger hun werk doen in oorlogsgebieden (zie tekst 8).

De oorlog in Vietnam was de eerste mediaoorlog. De invloed van de massamedia op de uitkomst van deze oorlog was aanzienlijk, aldus de auteur van tekst 6.

Lees de regels 1 tot en met 29 van tekst 6.

- 4p 19 Biedt het tekstfragment over de gevolgen van de berichtgeving (zie de regels 15 tot en met 23) ondersteuning voor de selectieve perceptietheorie of voor de framingtheorie? Leg je antwoord uit voor beide theorieën.

Lees de regels 30 tot en met 60 van tekst 6 en zie foto 1.

De foto's die beschreven worden in dit tekstfragment waren in die tijd nieuwswaardig. Ze voldeden aan meerdere nieuwsselectiecriteria. Het ging om opvallende, onverwachte en uitzonderlijke gebeurtenissen die toen plaatsvonden.

- 2p 20 Noem drie **andere** selectiecriteria voor het onder de aandacht brengen van de beschreven gebeurtenissen uit de Vietnam-oorlog.

Gebruik tekst 7.

Niet alleen *de Volkskrant* schreef lovend over de overleden fotograaf Faas. Een journalist van de Amerikaanse krant *The New York Times* noemde Faas al eens een genie: *"I think of him as nothing less than a genius."*, aldus David Halberstam, op een blog van NYT, <http://lens.blogs.nytimes.com/2012/05/10/a-parting-glance-horst-faas/>

The New York Times is een in New York uitgegeven dagblad dat in heel de Verenigde Staten verkrijgbaar is. Enkele zinnen uit het redactiestatuut van deze Amerikaanse krant staan in tekst 7.

- 2p 21 Mag je – uitgaande van de inhoud van het redactiestatuut – verwachten dat *The New York Times* een populair dagblad of een kwaliteits- of kaderkrant is?

Licht je antwoord toe door twee kenmerken van een populair dagblad dan wel kwaliteits- of kaderkrant te koppelen aan zinnen uit het redactiestatuut.

Lees de regels 23 tot en met 29 van tekst 6 en lees tekst 8.

Na de ervaringen met de Vietnamoorlog moesten journalisten vooral 'embedded' werken. *NRC Handelsblad*-journalist Jaus Müller schreef als ervaringsdeskundige over dit fenomeen (tekst 8).

Naast voordelen heeft 'embedded' journalistiek nadelen. Zo zouden maatschappelijke functies van de media onder druk kunnen komen te staan.

- 6p 22 Leg uit welke maatschappelijke functies van de media onder druk kunnen komen te staan als journalisten 'embedded' moeten werken. Ga uit van drie functies. Vermeld per functie eerst wat deze inhoudt.

Ook journalistieke normen kunnen door 'embedded' journalistiek in het gedrang komen.

- 2p 23 Welke journalistieke normen kunnen door 'embedded' journalistiek in het gedrang komen? Noem er twee en leg telkens uit waarom die norm in het gedrang kan komen.

Zie tekst 8.

Het nieuws dat de consument gepresenteerd krijgt als eindresultaat van 'embedded' journalistiek, heeft veel stadia en selecties doorlopen. Deze stadia en selecties worden ook wel filters genoemd. Eén zo'n filter is de beslissing van de redactie van *NRC Handelsblad* om een verslaggever naar de Afghaanse provincie Uruzgan te sturen. De oorlogsverslaggever Jaus Müller heeft voor *NRC Handelsblad* verschillende artikelen geschreven.

- 2p 24 Beschrijf twee **andere** filters voordat een verhaal zoals dat van Jaus Müller in de krant verschijnt.

Opgave 5 Veiligheid, de rol van de NAVO en de Europese Unie

Nederland is voor zijn veiligheid afhankelijk van de NAVO en de Europese Unie.

Nederland is sinds 1949 lid van de NAVO. Door het einde van de Koude Oorlog – na 1989 – zijn de doelstellingen en strategie van de NAVO veranderd.

- 3p 25 Beschrijf de verandering in doelstelling en strategie van de NAVO na afloop van de Koude Oorlog.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

In oktober 2012 is de Nobelprijs voor de Vrede toegekend aan de Europese Unie (EU). Het toekennen van deze prijs aan de EU was omstreden. Sommigen vonden de toekenning misplaatst en een slechte keuze; anderen waren zeer te spreken over de toewijzing van de vredesprijs aan de EU. Zo sprak premier Rutte over een prachtige erkenning van de historische rol van de Europese Unie en zag bondskanselier Merkel de prijs als een stimulans en verplichting om door te gaan.

- 4p 26 Geef twee argumenten van voorstanders van het toekennen van de Nobelprijs voor de Vrede aan de EU.
Betrek in je antwoorden **twee** verschillende doelstellingen van de EU en de wijze waarop deze doelstellingen gerealiseerd zijn.

Pas na 1998 lukte het de Europese Unie om te komen tot een gemeenschappelijk defensiebeleid.

- 2p 27 Geef een reden waarom de NAVO bij het streven naar een gemeenschappelijk defensiebeleid van de EU een belemmerende factor was.

In 1999 was er een internationaal conflict over Kosovo, een provincie van Servië. In Kosovo woonden vooral Albanezen en de meerderheid van de bevolking streefde naar onafhankelijkheid. In hun strijd tegen het Kosovo Bevrijdingsleger dwongen de Serviërs duizenden Albanezen om hun land te ontvluchten. Omdat Milošević – de president van Servië – weigerde mee te werken aan een vredesplan, dreigde de NAVO met luchtaanvallen. Op 24 maart 1999 begon de NAVO met bombardementen op doelen in Servië en Kosovo. Uiteindelijk capituleerde Milošević, ondertekende hij een vredesverdrag en kwam Kosovo onder beheer van de Verenigde Naties. En een NAVO-vredesmacht handhaafde de orde in Kosovo.

Verschillende landen meenden dat het militair ingrijpen van de NAVO in Kosovo en Servië in het voorjaar van 1999 niet had mogen plaatsvinden. Volgens de doelstellingen van de NAVO mag de NAVO alleen in actie komen als een NAVO-lidstaat wordt aangevallen. Daarvan was hier geen sprake. Bovendien mag volgens het internationaal recht de NAVO alleen in actie komen als deze actie gelegitimeerd is door een besluit van een orgaan van de Verenigde Naties.

- 2p 28 a Welk VN-orgaan besluit over militaire inmenging in conflicten?
b Leg aan de hand van de besluitvormingsprocedure van dit VN-orgaan uit waarom de NAVO-lidstaten tot actie zijn overgegaan zonder toestemming te vragen aan het betreffende VN-orgaan.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.